

### Summary

*The object of the study are contactives – phatic speech acts in the English language dialogical discourse. The background of the research is determined by the interest of modern linguistics to the study of discourse from communicative and cognitive angle basing on action-oriented pragmatics.*

*The main aim of the paper is to elicit the distinctive characteristics of contactives functioning in the English language dialogical discourse, which implies the performance of the following tasks: to define the contactive speech acts, to establish their subtypes, felicity conditions, and the way they are performed in the English language dialogical discourse.*

*The factual analysis shows that contactives are the separate class of speech acts, aimed at maintaining the process of communication and social interaction between communicants. It was established that contactives does not have any direct performance in discourse. They can be divided into three groups: speech acts of getting into a speech contact, speech acts of prolonging a speech contact, and speech acts of breaking a speech contact.*

*The analysis of contactives should be continued, as we consider the determination of their strategic potential in the English language dialogical discourse, and the observation of their performance in other types of discourse, from both diachronic and contrasting aspects, to be the main prospects of the study.*

**Key words:** *English language dialogical discourse, contactive, speech act, illocutionary type, felicity conditions.*

УДК: 81'373.232.1(477.43)''16/20''(043.3)

Афадєєва Я. М. ,  
аспірант кафедри української філології  
Хмельницького національного університету  
E-mail: aminka-1@ukr.net

### СУФІКСАЦІЯ ЯК СПОСІБ ТВОРЕННЯ ПРІЗВИЩ МЕШКАНЦІВ ВІНЬКОВЕЦЬКОГО РАЙОНУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

*Стаття присвячена дослідженню українських прізвищ Віньковецького району (південно-східна Хмельниччина), оформлених патронічними і поліфункціональними формантами. Основну увагу звернено на словотвірний аналіз суфіксальних дериватів, який поєднується із з'ясуванням семантики твірних основ та мотивації. Також схарактеризовано продуктивність різних суфіксальних моделей прізвищ регіону.*

**Ключові слова:** *антропонім, прізвище, словотвір, суфікс, продуктивність.*

Прізвища – «наймолодший» в антропонімії клас найменувань, який пройшов довгий шлях історичного розвитку. Їхній неповторний фонетичний лад, різноманітність словотвірних моделей, співвіднесеність із реальною дійсністю становлять неабияку цінність для дослідників рідної мови. До питання опису способів прізвищотворення неодноразово зверталися Ю. І. Блажчук, Б. Б. Близнюк, Н. Ю. Булава, Г. Є. Бучко, Л. О. Кравченко, С. Є. Панцьо, С. Е. Панчук, Ю. К. Редько, П. П. Чучка та ін.

Прізвища мешканців Віньковецького району Хмельницької області ще не були предметом ономастичного вивчення, що й зумовлює **актуальність** обраної теми.

Безпосередньо **об'єктом** нашого дослідження є словотвір сучасних прізвищ, утворених суфіксальним способом.

Дериватологи по-різному трактують словотвірний спектр українського антропонімікону. Зокрема, П. П. Чучка виокремлює три способи творення прізвищ: морфологічний, семантичний та синтаксичний. Перший полягає у виникненні антропонімів за допомогою нових прізвищевих формантів, другий зводиться до трансонімізації апелятивів, індивідуальних прізвиць та особових імен без будь-яких додаткових експліцитних засобів словотворення [9, с. 25]. Лексико-синтаксичний спосіб – це утворення нових прізвищ шляхом об'єднання в одному слові двох чи більше лексичних одиниць. При цьому П. П. Чучка зазначає, що всі прізвища утворилися семантичним способом із індивідуальних чи родинних прізвиць [10, с. 415].

Із 2700 проаналізованих нами прізвищ мешканців Віньковецького району зафіксовано 1620 (60 %) лексико-семантичних утворень та 1080 (40 %) морфологічних.

Морфологічний спосіб творення власних назв, зокрема прізвищ, має такі різновиди: афіксальний, безафіксний, складання, конверсія [див.: 7, с. 358]. У нашій статті ми досліджуємо лише прізвища, утворені суфіксацією.

Найбільше серед суфіксальних дериватів (25,93%) зафіксовано прізвищ із суфіксами **-ськ-**, **-цьк-**, і це винятково прикметникові утворення. Як зазначає Ю. К. Редько, за допомогою цих формантів виникали прикметники від назв місцевостей, племен, народностей, країн, держав, для вираження належності [3, с. 81]. Якщо кореневою морфемою такого прізвища є власне ім'я, то воно переважно утворене не від імені безпосередньо, а від назви населеного пункту, яка, у свою чергу, походить від імені [3, с. 19]. Наприклад, від назв міст утворилися антропоніми *Бережанський* (← м. Бережани), *Вінницький* (← м. Вінниця), *Глухівський* (← м. Глухів), *Житомирська* (← м. Житомир), *Заславський* (← м. Заслав, нині Ізяслав), *Ніжинська* (← м. Ніжин), *Ясінський* (← смт. Ясіня) тощо. Назвами сіл мотивувалися такі прізвища, як *Александрівський* (← с. Александрів, нині Великий Олександрів), *Білявська* (← с. Білявці), *Блажівський* (← с. Блажівці), *Бурківський* (← с. Бурківці), *Врублевська* (← с. Врублівка), *Гарнівський* (← с. Гарнівці), *Дяковський* (← с. Дяків), *Зіньковський* (← с. Зіньків), *Іваницький* (← с. Іваниця), *Капустинський* (← с. Капустин), *Козловський* (← сс. Козлів, Козлівка, Козлове), *Мар'яновський* (← с. Мар'янівка), *Павловський* (← с. Павлів), *Поплавський* (← сс. Поплави, Поплавка), *Рожанський* (← с. Рожани), *Сорочинський* (← с. Сорочинці), *Тернавський* (← с. Тернава), *Хоптинський* (← с. Хоптинці), *Цибульський* (← с. Цибулі), *Яворський* (← с. Яворів). Епізодично фіксуються і прізвищеві утворення, похідні від назв регіонів (*Волинський* ← Волинь).

Водночас слід зазначити, що не всі збіги форм прізвищ і ойконімів свідчать про дериваційний зв'язок між ними, підтвердженням чого можуть бути антропоніми *Котовський* і *Яснозірська*, які не можуть бути мотивованими назвами поселень *Котовськ*, *Яснозір'я*, оскільки ці ойконіми є утвореннями середини ХХ ст., а прізвища виникли раніше (до того ж, місто Котовськ взагалі є меморіальною назвою, присвоєною в честь героя громадянської війни Г. І. Котовського).

Ю. К. Редько також зауважує, що пізніше за допомогою суфіксів **-ськ-**, **-цьк-** стали утворюватися також прикметники як від загальних назв осіб і тварин, так і від назв різного роду конкретних і абстрактних понять [3; с. 82]. Зразком таких номінацій можуть бути прізвища *Медвицька* (від назви тварини), *Молодовський* (від характерної ознаки першоносія), *Ковальовський*, *Кухарський*, *Чернецький* (вказівка на соціальну належність або на постійне заняття), проте ми притримуємося думки, що абсолютна більшість таких антропомоделей походить від топонімів і має локативну мотивацію (вказує на те, звідки походить носій прізвища).

Суфікси **-ук(-юк)**, **-чук-** відносять до патро- та матронімічних, тобто тих, що вказують на батька (предка) чи матір особи. Ю. К. Редько зазначає, що кількісно такі антропоконструкції посідають перше місце серед іменникових прізвищ, а основне значення суфіксів **-ук(-юк)**, **-чук-** – це вираження походження [див.: 3, с. 151, 153]. Найбільш часто такі прізвища утворювалися від прізвищк основоположників роду, далі – від їхніх імен, назв професії або службового чи соціального становища, зрештою – від національної належності. Тільки зрідка прізвища на **-ук**, **-чук** не є патронімічними, а вказують на походження з певного населеного пункту чи якоїсь території [3, с. 154].

Всього на території Віньковеччини виокремлено 213 (19,72 %) антропонімів із формантами **-ук(-юк)**, **-чук**. За значенням і твірною основою такі прізвища розподіляємо на дев'ять підгруп.

Переважно такі антропомоделі утворюються від повних чоловічих імен, причому два суфікси (**-ук** та **-юк**) вживаються залежно від того, як закінчується твірне ім'я: на твердий дрижачий, і тоді буде перший афікс (Назар → *Назарук*, Петро → *Петрук*, Сидір → *Сидорук*, Федір → *Федорук*), чи на твердий інший приголосний звук, і тоді використовується другий (Антон → *Антонюк*, Гаврило → *Гаврилюк*, Денис → *Денисюк*, Мартин → *Мартинюк*, Павло → *Павлюк*, Роман → *Романюк*, Тарас → *Тарасюк*). Що стосується третього афікса, то більш імовірно, що він додається до варіантної форми імені, зокрема демінутивної із суфіксом **-к-**, а це означає, що, наприклад, прізвище *Адамчук* походить не від імені Адам, а від його форми – Адамко. Аналогічно можна стверджувати і стосовно інших

прізвищ: *Андрійчук* (← Андрійко), *Давидчук* (← Давидко), *Іванчук* (← Іванко), *Левчук* (← Левко), *Савчук* (← Савка). Водночас не виключено, що суфікс **-чук**міг приєднуватися і до повної форми особового імені: *Герасимчук* (← Герасим), *Станіславчук* (← Станіслав), *Яремчук* (← Ярема).

Значна частина прізвищ на **-ук (-юк)**, **-чук** утворюється і від чітко кваліфікованих варіантів чоловічих імен, зокрема від усічених форм (Вітя → *Вітюк*, Гриць → *Грицюк*, Івась → *Івасюк*, Казьмір → *Казьмірчук*, Костя → *Костюк*, Стас → *Стасюк*, Стець → *Стецюк*), а також від розширених, переважно застарілих (Дмитрій → *Дмитрійчук*, Ніколай → *Ніколайчук*) та фонетичних модифікацій (Кондрат → *Кондратюк*, Онофрій → *Онофрійчук*).

Значно менше прізвищ походить від жіночих імен: як повних, офіційних форм (Варвара → *Варварчук*, Катерина → *Катеринчук*, Оксана → *Оксанюк*), так і усічених (Наталя → *Наталюк*, Парася → *Парасюк*, Христя → *Христюк*). Безперечно, це пов'язано з тим, що спадковість в основному оформлялася по чоловічій лінії, і лише у разі смерті або відсутності чоловіка таке право переходило до жінки.

Натомість досить велика кількість антропоконструкцій цього типу мотивується назвою професії батька (*Боднарчук*, *Гончарук*, *Ковальчук*, *Малярчук*, *Мельничук*, *Свинарчук*, *Ткачук*, *Трачук*, *Шевчук*).

Тісно поєднана з попередньою мотиваційна група, пов'язана із найменуваннями службового або соціального становища батька: *Атаманюк* (син отамана), *Гуменюк* (син гуменного – прикажчика, що організовував роботу на току поміщика [див.: 5, III, с. 193]).

Продуктивні, проте кількісно необ'ємні прізвища, похідні від назви національності (народності, племені чи іншої етнічної групи) предка: *Гоцалюк*, *Бойчук*, *Литвинюк*, *Літвинюк*, *Москалюк*, *Поліщук* (← етнічні групи: гуцули, бойки і поліщуки; етноси: литвини (литовці), москалі (росіяни)).

Досить цікавими в етимологічному плані є так звані ситуативні прізвища, «які виникають спорадично, на основі певної життєвої ситуації, актуальної у певний момент, що якраз і сприяла утворенню власної назви» [7, с. 456]. Переважно такі антропономінації постають від прізвиська або первісного прізвища батьків, в основі яких – різні апелятиви, що конотують певні характеристики, часто невідомі сучасникам: *Бабійчук* (← бабій – «той, хто дуже упадає за жінками; залицьальник» [5, I, с. 76]), *Балабанюк* (← балабан – «трав'яниста рослина із суцвіттями білих квіток» [5, I, с. 93]), *Баранюк* (← баран), *Борщук* (← борщ), *Бевзюк* (← бевза – «незграбна людина» [5, I, с. 118]), *Гиковчук* (← гик, гикати), *Кабалюк* (← кабала – «повна залежність; гніт, поневолення» [5, V, с. 63]), *Кліщук* (← кліщ), *Королічук* (← король), *Ковбасюк* (← ковбаса), *Ходюк* (← ходак – «той, хто йде, ходить пішки» [5, X, с. 104]), *Щебетюк* (← щебет – «1) спів птахів; 2) у *перен.* швидко, жвава мова» [5, XI, с. 576]).

Функціонально спорідненою із попередньою є і підгрупа прізвищ, похідних первинно від квалітативних прикметників, які хоча і могли на шляху до власне прізвищ проходити певні проміжні етапи, проте в цілому зберегли якісну характеристику першоносія: *Горбатюк* (← горбатий), *Лахманюк* (← лахматий, тобто патлатий), *Лисюк* (← лисий), *Рудюк* (← рудий), *Рябчук* (← рябий), *Тихонюк* (← тихий), *Червонюк* (← червоний).

Остання підгрупа – прізвища з невідомою етимологією, адже лише досить умовно можна стверджувати, що, наприклад, наведені нижче пропріативи походять від різних форм особових імен: *Анасюк* ← Анас[тас], *Генсюк* ← Гена, *Райнчук* ← Рая, *Танчук* ← Таня.

Ще одна складність полягає в тому, що частина прізвищ цієї антропомоделі може бути ідентифікована як результат і суфіксації, і власне семантизації, оскільки у мовленні функціонують відповідні лексеми. Це, зокрема, стосується пропріальних одиниць на зразок *Бондарчук*, *Ковальчук*, *Поліщук*, *Шевчук*, утворених, можливо, за допомогою суфіксів **-ук**, **-чук** від назв професій (бондар, коваль, швець) та назви регіону (Полісся), проте словники фіксують й аналогічні апелятиви: (поліщук – «житель або уродженець Полісся» [5, VII, с. 86]; шевчук – «учень шевця» [5, XI, с. 435]).

Третє за продуктивністю місце (16,85 %) серед антропонімів Віньковеччини займають прізвища із суфіксами **-ов**, **-ев** (**-єв**), утворені переважно від присвійних прикметників. Як зазначає Ю. К. Редько, зоною поширення цих форм є уся українська територія, що входила до складу Росії.

Зустрічаємо їх також у Закарпатській області. Тому немає підстав уважати прізвища на **-ов**, **-єв** винятково російськими. Це спільний тип прізвищ. Тільки в деяких випадках передсуфіксальна частина може вносити диференціацію, вказуючи на їх українське чи російське походження [див.: 3, с. 92].

Прізвища з цими формантами найбільш часто мотивовані повними формами чоловічих імен: *Адамов, Афанасьєва, Богданов, Борисов, Глебов, Дем'янов, Єгоров, Єфремов, Іванов, Касьянов, Корнєєв, Константинов, Ларіонов, Максимов, Миронов, Михайлов, Нікіфоров, Ніколаєв, Петров, Прохоров, Романов, Степанов, Терентьєв, Тимофієв, Федоров, Фомов*.

Фіксуються в ролі твірних лексем і усічені форми імен (*Гриньов* ← Гринь, *Іваськов* ← Івась, *Казєв* ← Казь, *Казьміров* ← Казьмір, *Юськов* ← Юсько, *Яськов* ← Ясько), і прізвиська, які дуже часто зумовлюють ситуативну мотивацію (*Гризунов, Кулаков, Масляніков, Пірогов, Розуваєв*), і прикметники, пов'язані з певною характерною ознакою людини (*Глухов, Горбачов, Долгов, Краснов, Малышев, Носов, Худашов*).

Більш продуктивні оніми, в основі яких – назви професії чи заняття: *Кузнєцов, Ксендзов, Попов, Скляр, Стрельников, Стрілков, Шевцова, Ямчиков*. Іноді такі паралелі досить умовні, адже, наприклад, прізвище *Лемешов* утворене від давньоруського слова «лемешити», тобто орати сохою, тому можна здогадуватися, що засновником роду був селянин-землероб.

Знову ж таки, антропоніми із формантами **-ов**, **-єв** (**-єв**), переважно похідні від особових назв, етимологічно пов'язуються з іншими лексемами, у яких простежуються відношення до досить різнопланових об'єктів: певного матеріалу, зокрема дерева (*Калинов, Пальмов*); тварин, птахів (*Бичков, Воронов, Зайцев, Лебедікова, Селезньов, Хом'яков*); явищ природи (*Громов*); інших предметів (*Восков, Гусяков, Корабльов, Кубов*).

На четвертому місці перебувають прізвища, утворені за допомогою формантів **-ак** (**-як**), **-чак** (6,11 %). Ці суфікси в основному патро- або патронімічні, тому прізвища вказують на батька чи матір (а іноді і на дальшого предка – діда чи прадіда) його першого носія [див.: 3, с. 107].

Такі антропономінації утворювалися і від чоловічих (*Вакуляк* (← Вакула), *Грицак* (← Гриць), *Гришак* (Гриша), *Нікольчак* (← рос. Николай), *Федорчак* (← Федір), *Юрчак* (← Юрій)), і від жіночих імен (*Маруняк, Маруцак* (← Маруся), *Яриньчак* (← Ярина)).

Етимологічно цікавими є відпрізвиських ситуативні прізвища, глибинно пов'язані з різними апелятивами: *Буляк* (← буля – «картопля» [4, I, с. 56]), *Дзюрак* (← дзюра – «дира» [5, I, с. 380]), *Дубчак* (← дуб), *Дупляк* (← дупло), *Коржак* (← корж), *Крисак* (← рос. «криса», тобто шур), *Купчак* (← купа), *Мишак* (← миша), *Перчак* (← перець), *Прісняк* (← прісняк – «пріснище» [4, III, с. 455]), *Шуфляк* (← шуфля – «лопата, перев. совкова, з широким квадратним лопатнем» [4, IV, с. 530]).

Саме серед цієї підгрупи фіксуються антропоніми з неоднозначно ідентифікованим способом творення: морфологічним (за допомогою вказаних вище суфіксів) і лексико-семантичним, наприклад: *П'ятак* (← п'ятак – «монета або грошова сума у п'ять копійок» [5, VII, с. 420]), *Срібняк* (← срібняк – «дрібна розмінна монета із сплаву, основною складовою частиною якого є срібло чи нікель» [5, VIII, с. 622]). Можливо, шляхом семантизації утворені і прізвища із професійно орієнтованою конотацією: *Заплітняк, Ковчак, Півторак, Ратушняк*.

Антропоніми із цим формантом могли ще й виражати характеристичну зовнішню ознаку першоносія (це в основному відприкметникові деривати): *Лисак* (лиса людина), *Новак* (нова), *Сивак* (сива) або вказувати на національну належність (*Гуцуляк*).

Антропономінації із суфіксом **-к-о** у досліджуваному регіоні посідають п'яте місце (5,93 %). Засобами вирізнення власної назви із загальної Ю. К. Редько називає заміни первісного **-ок** на суфікс **-к-о** і первісного **-а** – на флексію **-о** у відапелятивних прізвищах [3, с. 141]. Характерною ознакою такої моделі є домінування власне семантизації, завдяки чому прізвищами ставали: 1) скорочені, часто зменшувально-пестливі, форми власних імен (*Гаврішко, Гнатишко, Гресько, Іванько, Казько, Касько, Маринко, Шурко*); 2) прізвиська, переважно із квалітативним забарвленням і часто ситуативною мотивацією: *Бричко, Беззушко, Беспалько, Величко, Веретко, Дерев'яно, Дубинко, Ковінько, Подоконко,*

*Половинко, Пруцько, Сероїжко, Смішко, Сиротенко, Сушко, Тарадайко, Тиличко, Цвірінько, Цибулько, Чубенко, Штанько, Штойко*; 3) назви професії чи заняття: *Костьолко, Комірко*; 4) етнономінації: *Бойко* (← бойко – «представник однієї з етнічних груп західноукраїнських областей» [5, I, с. 212]).

Прізвища із суфіксами **-енк(о)** (**-єнк(о)**) (5,09 %) мають відтінок зменшеності й пестливості та вказують на походження від батька [6, с. 38]. Ю. К. Редько назвав його одним із найпродуктивніших та найбільш характеристичним формантом українських прізвищ. Він належить до патронімічних афіксів, отже, майже завжди означає сина того, кого називає передсуфіксальна частина [3, с. 121].

Традиційно такі номінації мотивуються насамперед повними формами чоловічих особових імен: *Андрієнко, Василенко, Герасименко, Демченко, Карпенко, Макаренко, Марченко, Охріменко, Петренко, Сидоренко*; значно рідше – скороченими (*Костенко, Лавренко, Петрусенко, Юрченко*).

Продуктивними в ролі твірних лексем таких прізвищ є і назви батькового заняття (професії, посади): *Будніченко* (← будник – «1) сторож, будочник; 2) робітник на поташному заводі, на буді» [5, I, с. 248]), *Дяченко* (← дяк), *Кравченко* (← кравець), *Писаренко, Пономаренко, Шевченко*.

Менш поширені пропріальні одиниці, похідні від прізвиць: *Гребенко* (← гребець – «той, хто гребє веслами» [5, II, с. 162]), *Діденко* (← дід), *Журбенко* (← журба), *Школенко, Харченко, Цапенко*; етнономінацій: *Мазуренко* (← мазурі – «етнічна група поляків» [5, V, с. 596]), *Москаленко*; прикметників із квалітативним забарвленням: *Лисенко, Руденко, Усенко*.

Суфікси **-ик** (і неправильна форма **-ік**), **-чик** (5,00 %) надають прізвищам певного емоційного забарвлення, насамперед виражаючи зменшеність (пестливість). Такі деривати походять в основному від імен різної структури: *Василик, Левчик, Любчик, Марисик, Павлик, Федик*. Іноді така семантика простежується і у відприкметникових утвореннях, проте у них домінантною є квалітативна сема: *Білик* (← білий), *Крайнік* (← крайній), *Куцик* (← куций), *Мудрик* (← мудрий), *Рудик* (← рудий), *Рябчик* (← рябий).

Прізвища, похідні від найменування професії або заняття, такої конотації можуть бути позбавлені: *Дудник, Каретнік, Колеснік, Колісник, Кошельник, Кувалик, Огороднік, Олійник, Решетник, Серветнік, Судник*, як, зрештою, і ситуативні відпрізвицькові антропонімічні номінації: *Б'ялик, Гатик, Дідик, Дубик, Канарчик, Мандрик, Печерик, Пундик, Тютюник, Чиньчик*.

Всередині цієї антропомоделі досить часто трапляються прізвища із подвійним тлумаченням способу їх творення: морфологічного і семантичного: *Гречаник, Котик, Кошик, Суботник, Ситник*.

Прізвища у формі присвійних прикметників із суфіксами **-ин**, **-ін** (4,07 %) утворені від особових імен чоловіків, причому це можуть бути як офіційні форми: *Нікітіна* (← Нікіта), *Фоміна* (← Фома), так і неофіційні: *Володин* (← Володя). Досить продуктивні як твірні лексеми і жіночі власні особові назви: *Галкін* (← Галка), *Гапін* (← Гапа), зокрема матроніми, тобто номінації жінок за іменем чоловіка: *Зінишин* (← Зініха), *Костишин* (← Костиха), а також відпрізвицькові найменування: *Бабін, Булкін, Качурин, Ломакіна, Редькін, Яблукін*. Зафіксовано одне прізвище з іменниковим суфіксом **-ин**, похідне від етноніма: *Волошин*. До цієї підгрупи можна віднести і трансонімізовані антропоконструкції, в основі яких – нестандартні особові імена, на зразок *Міхаліна, Юрчина*, проте цілком імовірно, що це теж присвійні прикметники, похідні від імен Міхало або Юрко.

Ми вважаємо, що антропоніми у формі присвійних прикметників із суфіксом **-ен (а)** (1,94 %) етимологічно споріднені із попереднім типом, а спосіб оформлення таких номінацій передусім пов'язаний з орфоепічними особливостями (наближенням вимови [и] до [е] у ненаголошеній позиції). Характерною особливістю таких прізвищ є їх творення переважно від матронімів (можна навіть подумати про антропонімічний суфікс **-ишен(-ішен)**: *Власишен* (← Власиха), *Грицишен* (← Грициха), *Ніколішен* (← Ніколіха), *Остапишен* (← Остапиха), натомість інші твірні основи фіксуються епізодично: *Ядвіжен* (← Ядвіга).

Генетично суфікси **-ович (-евич)** в особових назвах виникли шляхом злиття близьких за своєю функцією суфіксів **-ов**, **-ев** + **-ич** і були активним словотвірним засобом для вираження родинної належності сина до батька [див.: 1, с. 73]. Як зазначає Л. Т. Масенко, прізвища із цими формантами, утворені від імені батька, уже в період Київської Русі мали виразний становий характер: ним могли

користувалися лише представники соціальної верхівки суспільства [див.: 2, с. 15]. Їй заперечує М. Л. Худаш, стверджуючи, що такі антропоніми були широкоживаними і серед нижчих соціальних верств населення [див.: 8, с. 133].

На досліджуваній території прізвища цієї моделі (їх 3,43 %) мотивуються досить різноплановими твірними основами, як-от: 1) чоловічі імена: *Андрусевич, Гриневич, Данилевич, Лукович, Філіпович, Юзефович, Янкевич*; 2) прізвиська: *Карасевич, Лівашкевич, Русевич*; 3) апелятивні означення особи: *Войтович, Мазуркевич, Попович, Римарович*; 4) ойконіми: *Таранович* (← с. Таранівка), *Радевич* (← сс. Радівці, Радівка), *Лісевич* (← с. Лісевичі), *Грузевич* (← с. Грузевича), проте останній мотиваційний тип не ідентифікується так однозначно.

Незначну групу (2,69 %) становлять прізвища, утворені за допомогою суфіксів **-ан (-ян)**, причому цей формант, поряд з іншими значеннями, має також відтінок патронімічності [3, с. 111]. Твірними основами для таких прізвищ слугують: 1) первісні прізвиська, етимологічно пов'язані з різними апелятивами, часто діалектного походження: *Галан* (← гала – «1) нарости на різних частинах рослин, утворені рослинними або тваринними паразитами; 2) діал. литка» [5, II, с. 20]), *Троян* (← троян – «1) вид танцю з притупуванням правою ногою; 2) батько трьох близнят» [5, IX, с. 288]), *Фурман* (← фурман – «візник» [5, X, с. 655]); 2) топоніми, які вказують на місце проживання: *Подолян, Слободян*; 3) усічені форми дієприкметників: *Бажан, Кохан, Сміян*. На такий різновид вказує і Ю. К. Редько, зазначаючи, що існує можливість походження суфікса **-ан** саме від пасивних дієприкметників минулого часу [3, с. 111].

Прізвища із формантами **-ок** (1,48 %) переважно мають зменшено-пестливу конотацію. Утворюються вони від відапелятивних прізвиस्क: *Басок* (← Бас), *Божок* (← Бог), *Бочок* (← Бік), *Пиріжок* (← Пиріг), *Рачок* (← Рак), проте фіксуються номінації, які таке значення втратили: такі прізвища є наслідком семантизації певних апелятивів: *Назимок* (← назимок – «однорічне теля» [5, VI, с. 91]), *Починок* (← починок – «пряжа, намотана на веретено, або кількість цієї пряжі, знятої з веретена» [5, VII, с. 472]).

Аналогічний відтінок має і група прізвищ із формантом **-ець** (1,57 %), який теж часто вносить в іменники відтінок зменшеності чи пестливості: вітрець, тютюнець тощо [3, с. 126]. Твірними основами для таких антропонімічних виступають імена (*Марінець*), найменування певних територій чи національностей (*Донець, Закардонець, Ляховець, Підгорець*), а також прізвиська (*Качуренець, Копець, Лямець, Муранець, Студинець*).

Таким чином, дослідження суфіксації як способу творення прізвищ мешканців Віньковецького району показало, що найбільшу продуктивність виявляють прикметникові суфікси **-ськ-, -цьк-**, приєднані переважно до топоніма. Низький рівень продуктивності мають форманти **-ець, -ок, -ен, -ан**.

Виявлено розгалужену лексико-семантичну структуру твірних основ віньковецьких прізвищ: власні імена, прізвиська відапелятивного походження, назви осіб за професією та видом діяльності, топоніми тощо.

Надалі ми плануємо детально проаналізувати інші способи творення прізвищ Віньковецького району Хмельницької області.

#### Список використаної літератури

1. Кравченко Л. О. Прізвища Лубенщини / Л. О. Кравченко. – К. : Факт, 2004. – 197 с.
2. Масенко Л. Т. Українські імена і прізвища / Л. Т. Масенко. – К. : Знання, 1990. – 48 с.
3. Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища / Ю. К. Редько. – К., 1966. – 214 с.
4. Словарь української мови : у 4-х томах / за ред. Б. Грінченка. – К., 1907–1909.
5. Словник української мови : в 11-ти томах / за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970–1980.
6. Ткаченко О. Б. Прізвища з суфіксом -енко та споріднені утворення / О. Б. Ткаченко // Слов'янське мовознавство. – К., 1958. – С. 38–53.
7. Торчинський М. М. Українська ономастика : навчальний посібник / М. М. Торчинський. – Хмельницький : ХНУ, 2010. – 237 с.
8. Худаш М. Л. З історії української антропонімії / М. Л. Худаш. – К., 1977. – 236 с.
9. Чучка П. П. Антропонимія Закарпаття / П. П. Чучка. – Ужгород : Папірус, 2008. – 671 с.
10. Чучка П. П. Прізвища Закарпатських українців: історико-етимологічний словник / П. П. Чучка. – Львів : Світ, 2005. – 703 с.

**Афадеева Я. Н. Суффиксация как способ образования фамилий жителей Виньковецкого района Хмельницкой области.**

**Аннотация**

*Статья посвящена исследованию украинских фамилий юго-восточной Хмельниччины, оформленных патронимными и полифункциональными суффиксами. Сделано семантический анализ исследуемых фамилий. Определены структурные особенности производящих основ антропонимов указанного региона. Осуществлен количественный анализ данных фамилий.*

**Ключевые слова:** антропоним, апеллятив, фамилия, суффикс.

**Afadieieva Y M. Suffixes creation en tant que way résidents nom district Vinkovetsky.**

**Annotation**

*L'article examine les noms de famille ukrainiens du Sud-Est Khmelnytsky, patronymy conçu et formants polyfonctionnels. Analyse sémantique Fait des familles étudiées. On a trouvé des générateurs caractéristiques structurelles de anthroponymie fondamentaux de la région. Analyse quantitative Fait de ces noms.*

**Mots clés:** anthroponym, nom commun, nom de famille, suffixe.

УДК 811.161.2'37:[81:39]

**Бавус Т. В.,**  
*аспірант кафедри української мови*  
**Львівського національного університету імені Івана Франка**  
*E-mail: bavustanya@ukr.net*

**МОВНИЙ ОБРАЗ ТА СИМВОЛ ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТИ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ  
В ЕТНОЛІНГВІСТИЧНОМУ ВИМІРІ**

*У статті зосереджено увагу на тлумаченні поняття мовної картини світу та виокремлено термін «національно-мовна картина світу» для підкреслення її зв'язку із функціонуванням в середовищі конкретного народу. Розглянуто особливості співвідношення між етнолінгвістикою та картиною світу як об'єктом її дослідження. Проаналізовано поняття «мовний образ» та «символ» і виявлено їх взаємозв'язки у системі мовної картини світу. Охарактеризовано ці одиниці в етнокультурному вимірі та доведено їхню роль у відбитті народної культури і національного менталітету.*

**Ключові слова:** мовна картина світу, національно-мовна картина світу, етнолінгвістика, мовний образ, символ, національно-культурні конотації, ментальність.

В. фон Гумбольдт, який звертав особливу увагу на зв'язок народу з його мовою, підкреслював, що «мова і духовні сили розвиваються не окремо одне від одного і не послідовно одне за одним, а складають нероздільну діяльність інтелектуальних здатностей. Народ створює свою мову як засіб людської діяльності, дозволяючи йому вільно розгорнутись із своїх глибин, і разом з тим шукає та знаходить щось реальне, щось нове і вище...» [2, с. 68]. Саме тому будь-яке мовне явище, та і саму мову, не можна розглядати ізольовано, без простеження відношень із народом, в середовищі якого вони виникають та функціонують.

Вивчення взаємозв'язку людини, мови та світу передбачає дослідження картини світу як результату людського сприймання та діяльності, що відбиває бачення навколишнього середовища. Творення картини світу, як зазначає О. Хом'як, «охоплює всі види психічної діяльності суб'єкта: відчуття, уявлення, мислення, самосвідомість, а також різноманітні контакти зі світом, в результаті чого виникає цілісний концептуальний образ світу» [12, с. 99]. У лінгвістиці прийнято виокремлювати також мовну картину світу (далі – МКС) як інтерпретацію та вираження за допомогою певних лінгвальних одиниць дійсності в конкретній мовній спільноті. Цікаво простежити, як ментальність народу впливає на її формування та чи відбувається зворотний вплив на етнос та його буття.

Дослідженню мовної картини світу присвятили низку своїх праць й українські мовознавці: Т. Вільчинська, І. Голубовська, С. Єрмоленко, В. Жайворонок, В. Кононенко, Л. Лисиченко, М. Скаб